

2. Крупа Л. Вплив митрополита Андрея Шептицького на суспільне і культурно-просвітницьке життя в Галичині кінця ХІХ– першої половини ХХ століття. Тернопіль: Підручники і посібники, 2024. 240 с.
3. Алексієвець М., Алексієвець Л. Світло, яке сяє. Митрополит Андрей Шептицький на тлі доби. Крупа Л. Вплив митрополита Андрея Шептицького на суспільне і культурно-просвітницьке життя в Галичині кінця ХІХ– першої половини ХХ століття. Тернопіль: Підручники і посібники, 2024. С. 7–13.

Наталія МОРСЬКА

кандидатка філософських наук,
доцентка кафедри філософії та суспільних наук
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

ПРАВО НА «САМІСТЬ» У ФІЛОСОФІЇ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

Митрополит Андрей Шептицький – одна з найвизначніших постатей в історії Української греко-католицької церкви та української культури ХХ ст. Його діяльність не обмежувалася лише церковним служінням: він був глибоким інтелектуалом, філософом, політичним мислителем, меценатом освіти й культури, активним захисником прав людини. Його філософське мислення ґрунтувалося на синтезі християнської антропології, західноєвропейської гуманістичної традиції та глибокого знання української духовної спадщини. Шептицький послідовно виступав за гідність особистості, свободу совісті, розвиток особистого покликання, що формує цілісну «окремішню» людину – як образ і подобу Божу, що визначає актуальність даного дослідження.

Поняття «самість» у А. Шептицького – це прояв глибокої християнської поваги до унікальності кожної особистості. Для нього «самість» – це не лише індивідуальність як така, а сукупність дарів, покликання, совісної свободи та внутрішнього духовного світу, яким наділений кожен. У цьому полягає справжня гідність людини: вона має право не лише бути собою, а й жити у згоді зі своєю вірою, культурою, національною ідентичністю, реалізовувати свої потенціали вільно й відповідально.

А. Шептицький наголошував, що «самість» є основою духовного розвитку (право на віру і сумління), моральної автономії (відповідальність за власні вчинки), національного самовизначення (розвиток культури, мови, традицій), культурного самовираження (участь у творенні власного народу та церкви).

«Самість» у розумінні філософа – це заклик до самопізнання, свободи й відповідальності водночас. Він захищав право людини бути собою навіть у контексті зовнішнього тиску, імперських політик, воєн і гноблення,

наполягаючи, що лише вільна, свідомо та духовно зріла особистість може творити майбутнє – своє, своєї нації й церкви. Митрополит вважав, що людина створена на образ Божий, тому має право на розвиток своєї особистості в повноті. «Самість» – це внутрішнє ядро особистості, що включає свободу совісті, право на власну думку, віросповідання, вибір життєвого шляху.

Поняття «самість» у А. Шептицького має подвійне значення – особисте й національне. На індивідуальному рівні це – унікальність кожної людської особи, дар Божий, який не можна зневажати чи пригнічувати. Людина має право на свободу думки, віросповідання, моральне зростання й самореалізацію. Але ця індивідуальна «самість» завжди проявляється у спільноті, в народі. Саме тому національна «самість» – це вияв єдності духовно близьких людей, що мають спільну історичну пам'ять, традиції, моральні уявлення. А. Шептицький наголошував, що берегти національну «самість» – означає берегти душу народу, його здатність бути собою серед інших. Він застерігав, що втрата мови, віри й звичаїв призводить до духовного рабства, а збереження – до гідності й розвитку.

А. Шептицький розглядає поняття «самість» в контексті цілого народу. Для нього народ – це спільнота особистостей, кожна з яких має гідність і свободу, а разом вони формують живу, духовно цілісну націю. Тому «самість» – це також колективна самототожність, духовне ядро нації, її душа, що реалізується через рідну мову, віру, моральні цінності, традиції, пам'ять предків, готовність відстоювати свої переконання. У працях митрополита простежується думка, що народ, який втрачає свою «самість» – стає підлеглим, залежним, духовно знеособленим. А народ, що береже й розвиває свою ідентичність, – здатний вільно жити, мислити й творити. Тому захист національної «самості» був для А. Шептицького не лише питанням політичним, а глибоко етичним і духовним. А. Шептицький був глибоко переконаний у тому, що освіта та культура – це не розкіш, а необхідна умова виживання нації. Він активно сприяв створенню українських шкіл, гімназій, видавництв, був меценатом перекладів світової класики українською мовою, підтримував митців, композиторів, науковців.

А. Шептицький чітко бачив зв'язок між освітою, культурою й духовною свободою народу. Для нього ці сфери не були окремими, а склали єдиний комплекс духовного зростання нації. Він підтримував заснування українських навчальних закладів, бібліотек, музеїв, а також заохочував священників до праці у сфері народної просвіти. Його зусилля сприяли формуванню покоління освічених, національно свідомих українців. Також А. Шептицький відстоював автономію ГКЦ. Він вважав, що незалежність церкви від політичного диктату – це гарантія збереження духовного суверенітету народу. Церква повинна не

лише навчати віри, але й формувати гідність, відповідальність, патріотизм. Самосвідомість, за А. Шептицьким, – це не ідеологічна категорія, а жива сила, що підтримує духовну і моральну спроможність народу в будь-яких випробуваннях. А формування цієї сили – головне завдання просвітництва, культури та церкви.

Окрему увагу він приділяв церковній автономії – ГКЦ повинна була залишатися самостійною, вільною у своєму внутрішньому устрої, богослужінні, освітній роботі. Для А. Шептицького Церква була не лише релігійною інституцією, а й духовним фундаментом для збереження й розвитку національної самосвідомості. Вона мала формувати особистостей і гідних громадян, виховувати чесноти, сприяти внутрішньому зміцненню людини й народу загалом.

У період утисків української культури й церкви, А. Шептицький активно відстоював право українського народу на самобутність, мову, віру, традиції. Він вважав, що це є не просто політичним правом, а глибоким виявом Божої справедливості. Його листи, пастирські послання й суспільна діяльність містили заклики до збереження української ідентичності – не як зовнішньої форми, а як внутрішньої сутності народу. А. Шептицький організував школи з навчанням українською мовою, підтримував видання книжок, театральні гуртки, мистецькі ініціативи. Через це він часто наражався на утиски, однак послідовно продовжував свою діяльність, переконаний, що тільки народ із сильною духовною основою здатен вистояти в історичних бурях.

Для Митрополита А. Шептицького справжня свобода не зводилася до лише політичної чи соціальної незалежності. У його духовно-філософському вченні вільною є лише та людина, яка живе у згоді зі своєю совістю, вірою і Божим покликанням. Він наголошував, що внутрішня свобода є вищою формою свободи, бо саме вона дозволяє людині залишатися собою навіть у найскладніших обставинах.

А. Шептицький вважав, що внутрішня свобода – це не свавілля, а духовна відповідальність. Людина, яка діяла за внутрішніми переконаннями, несла перед Богом і народом обов'язок бути чесною, моральною, відкритою до служіння. Вона не залежала від зовнішніх обставин, бо її опора – внутрішній моральний компас.

Ця ідея особливо звучала актуально у часи поневолення, коли народ змушували зректися мови, віри, культури. А. Шептицький підкреслював, що зовнішні утиски не знищать гідності народу, якщо буде збережена його внутрішня свобода духу. У пастирських посланнях А. Шептицький неодноразово звертався до вірян із закликом не впадати у відчай через політичні переслідування чи ідеологічний тиск, а залишатися вірними християнським

принципам. Його особиста позиція та життєвий приклад засвідчували, що духовна автономія – це здатність не втратити внутрішнє світло навіть у темні часи. Він був переконаний, що моральна «самість» людини й народу ґрунтується на вірності істині, а не на пристосуванні до тимчасових умов. Навіть під загрозою переслідувань, віруючий покликаний діяти згідно з Божим законом, а не за вказівками світської влади, яка може бути несправедливою або агресивною.

Для А. Шептицького духовна «самість» передбачала піклування про ближнього, вияв любові, жертвовності та добродійності. Людина не повинна використовувати свою свободу для руйнування чи протиставлення себе іншим. Навпаки – істинна «самість» виявляється в здатності до співчуття, підтримки, милосердя і дії на благо спільноти. Його погляди глибоко християнські: особисте вдосконалення неможливе без моральної співучасті у житті ближніх, без будування справедливого й гідного суспільства.

В умовах сучасних викликів ідеї А. Шептицького набувають особливої ваги. У ХХІ ст. Україна знову опинилася перед історичними викликами – повномасштабна війна, гібридні загрози, інформаційні атаки, культурний тиск глобалізованого світу. У цих умовах настанови митрополита А. Шептицького є актуальним і живим дороговказом. Його вчення про самість як духовну опору, віру, національну гідність, просвітництво та культуру не тільки надихає, але й допомагає сформувати і зберегти внутрішню цілісність – як особистості, так і народу. Ідеї А. Шептицького звучать як пророча відповідь на спокуси сучасності: знеособлення, споживацтво, маніпуляції свідомістю. Для А. Шептицького «самість» – це джерело сили, стійкості, відповідальності, що особливо проявляється в часи випробувань. У контексті сучасної боротьби за свободу та ідентичність, питання «самості» перетворюється на питання виживання як народу: чи зможемо ми залишитися собою, вистояти духовно, морально, культурно? Саме внутрішній стрижень, на переконання митрополита, є тим, що не дозволяє людині схибити, втратити себе, навіть за умов тиску, болю чи загрози. Це стрижень, укорінений у вірі, культурі, рідній мові, історичній пам'яті.

Філософія митрополита Андрея – не теоретична абстракція, а практична мудрість життя і боротьби, заклик не здаватися, не втрачати гідності. Вона спонукала кожного берегти свою особисту честь, бути гідним представником народу, діяти активно, свідомо, морально. А. Шептицький вчив, що справжній християнин – це не пасивний спостерігач, а відповідальний учасник змін, захисник правди, будівничий майбутнього. Саме тому його ідеї сьогодні надихають українців чинити опір – не лише фізично, а й духовно, культурно, морально, не дозволити злу зруйнувати серцевину людяності.

Митрополит А. Шептицький залишив нам глибоке вчення про людину як образ Божий, покликану жити у правді, свободі та любові. Право на «самість» – це право бути собою, яке потрібно захищати і розвивати, бо саме в ньому – основа здорового суспільства і сильної нації.

Список використаних джерел

1. Шептицький А. Як будувати рідну хату. Львів: Видавництво УКУ, 2001. 48 с.
2. Шептицький А. Про єдність Церкви. Львів: Свічадо, 2005. 252 с.
3. Владика Галицький. *Український тиждень*. 19 квітня 2011.
4. Войналович В. Шептицький Андрей / Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К.: Парламентське видавництво, 2011. С. 783.
5. Ленцик В. Шептицький Андрей (хресні імена Роман, Олександр, Марія) / Енциклопедія українознавства: Словникова частина: [в 11 т.] / Наукове товариство імені Шевченка; гол. ред. проф., д-р Володимир Кубійович. Париж-Нью-Йорк: Молоде життя, 1955–1995. Т. 10. С. 3841–3844.
6. Маринович М. Митрополит Андрей Шептицький і принцип «позитивної суми». Львів: Видавництво Старого Лева, 2019. 248 с.
7. Редліх Ш. Невизнаний Шептицький. *Тиждень.ua*. 13 квітня 2012.
8. Хом'як О., Гайова О. Андрей Шептицький піввіку оберігав Церкву та її вірян. *Високий Замок*. 30 січня – 1 лютого 2015.

Галина ГРУЦЬ

кандидатка педагогічних наук,
доцентка кафедри педагогіки
та менеджменту освіти

Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

ЛИСТИ О. АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО ДО МАТЕРІ: СПРОБА ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО АНАЛІЗУ

Особистість митрополита Андрея Шептицького – одна з найвеличніших постатей української історії. Софія Шептицька у книзі спогадів «Молодість і покликання отця Романа Шептицького», присвяченій молодим рокам сина писала: «А там... у тиші монастирських мурів, під покровом Найсвятішої Діви, ... моє хлоп'я молиться: «Господи, чого бажаєш, щоб я вчинив? А Господь відповідає йому в душі голосом без слів якого людське ухо не чує, але серце розуміє: «Покинеш батька й матір, братів і свій дім, покинеш обряд, який виховав тебе для мене... і підеш до нового життя, до чужих людей ... Твої найближчі будуть здвигати раменами й називати тебе шаленим, а мати над тобою плакати буде, і в її плачу покинеш її, але підеш, бо Я тебе кличу ...» [4,